

kalmaztatja a' gyilkolást, ha a' polgári zenebonák' esméretére jut? Azt hiszed-e hogy a' legvadabb katonák legvitézebbek és leghátrabbak? mi másképp gondolkozunk e' részben; a' mi bölcselkedőink úgy nézik az embert, mint természete szerint vért szomjuhozó állatot, mellynek meg-szelédítésén nem lehet eléggé igyekezni; 's melly minduntalan kész ismét kegyetlen lenni, 's csak szüntelen tartó törekedés által lehet benne az emberiség' érzéseit fenn - marasztani.

„Mit akarsz? így felele, mi a' történetek után szoktunk ítélni, a' mi katonáinkat az egész világ rettegi, következésképen azon szokásokat, mellyek őket formálták legjobbaknak kell tartanunk. Talám a' te hazád-is szabad volna még, ha Gladiátorjai voltak volna” — „Óh! felkiálték én, elébb mintsem Athéne azokat befogadhatná, lekellett volna rontanunk azon Oltárt, mellyet a' könyörületességnek emeltünk!” —

SUP. KISS JÁNOS.

9.

Az Újságlevelekről.

A' műveltségnek, 's ebből folyó közönséges boldogságnak egyik leghathatósabb eszközei az Újságlevelek, mellyek által nem csak egy Nemzetnek tagjaival közöltetnek az emberi elmének mindég meszszebb terjedő felfedezései 's találmányjai; hanem az ideáknak költsönös kiváltások által, az egész művelt

világnak külömbkülömbféle Nemzetei, szoros öszve-köttetésbe hozattatnak. A' napi történeteknek ingere, 's tudományos foglalatoskodások által felébresztett egyes Ideák, mellyek a' halogatás által ismét elrepülnének, 's mellyek egész munkáknak tárgyai nem lehetnek, itt a' közönség eleibe terjesztetnek, 's másokat azoknak megrostálásokra vagy jobban kidolgozásokra gerjesztenek, 's ez által a' tudományos esmereteknek sok oldalú kidolgozását 's végső meghatározását eszközlik. Neveli az Újságleveleknek becsőket, hogy ezekben az emberi esmereteknek minden tárgyai előfordulnak, 's leghamarább közöltetnek minden új felfedezések, azoknak széles mezejőkön, úgy hogy az Újságlevelekből, a' Nemzeteknek műveltségökre megálható bizonyossággal lehet következtést húzni. Ide járúl az-is, hogy a' műveltségnek felsőbb polczán álló Nemzeteknél, a' tudományos Újságokban sokszor az emberi elmének legszebb szüleményjeit találhatni, részszerint mivel a' tudományos újságoknak nagy száma, a' leghatalmasabb ösztön a' vetélkedésre, részszerint mivel a' Könyvárosok sokkal gazdagabban fizetik az egyes értekezések Íróit, mint sokszor akármelly nagy munkának kidolgozása-is hozna-be. Innen van, hogy a' jobb intézetű Journálok, hasonlók egy virágos kerthez, mellynek jól elrendelt szakaszaiban, minden rendű Dilettant magának megfelelő mulatságot, gyönyörködtetést és tanúságot talál, annyival inkább, mivel minden új csomóban az emberi elmének új virágjai illatoznak elébe.

Az Újságlevelek közönségesen két külömböző fő tárgyaknak esmertetésére oszlnak, vagy tudniillik a' Nemzeteknek egymáshoz való politica relatióit, vagy pedig egyedül a' tudományokat illetik. Az első célra szolgáló levelek, közönségesen Újságoknak, Újságleveleknek; az emezt tárgyazók pedig majd Tu-

dományos-újságoknak, majd Journáloknak nevezetnek.

Az Újságoknak fő céljok, hogy az idő történetit, a' különböző Nemzeteknek jelenvaló állapotjokat, az egyes Nemzeteknél uralkodó Ideákat, 's ennél fogva a' felvilágosodás mibenlétét, más Nemzetekkel közöljék, 's így a' Nemzeteket egymással költsönös özsze-költetésben tartsák, a' polgári foglalatosságok könnyebbitésére befollyanak, a' közönséges vélekedéseket igazgassák, 's e'képen a' közönséges felvilágosodást és műveltséget hatalmasan eszközöljék. Az Újságleveleknek nagy hasznokat avagy csak abból is elláthatni, hogy azokat még azok-is olvasván, kik különben könyvek' olvasására kevés időt fordítanak, ez által nem csak politikai, hanem sokszor tudományos esmeretek-is nagy számú emberekkel közöltetnek.

A' Cultúrának ezen hasznos segédszerét, a' régibb időkben nem esmerték, nagy akadályul lévén ebben a' könyvnyomtatás' nem esmerése, és a' posták' nem léte. Az Újságlevelek Olasz országban eredtek. Alkalmatosságot adott rájuk azon háború, melyet a' Venécziái Közlársaság viselt II-dik Solimánnal Dalmáziában, egy különös helyen közöltetvén akkor Venécziában 1563-ban, az írott levelekbe oda érkezett hadi és kereskedői tudósítások. Az olvasásért, egy már folyásból kiment váltópénzel, (Gazettával) kellett fizetni, a' honnan ez a' név által ment Olasz- és később Franciaországba-is az Újságlevelekre. Németországban, a' XVII-dik Század' kezdetén jelentek-meg hasonló Újságlevelek. Az Újságlevelek különösen Franciaországba és Angliába mentek a' tökéletességnek legnagyobb lépcsőjére, 's elláthatatlan befolyást nyertek. A' nevezetesebb Újságlevelek, mint Pári'sban a' Constitutionel, a' Journal des débats, a' Courrier français, a' Gazette de France; Angliá-

ban a' Morning Chronicle, a' Morning Herald, a' Times, a' Morning Journal, a' Morning Post, a' Statesman, a' Sun, 's még némelyek, mind roppant Intézetek, melyek nagy számú embereket foglalatosskodtatnak. Így a' Constitutionel Párisban 8—10 sajtónak ad munkát, 's ezek éjjel nappal dolgoznak. A' fő-igazgatón, 's 6—8 együtt dolgozó tulajdonosokon kívül, 10—12 Redactorok közt vagynak a' külömbkülömbféle tárgyak elosztva, 's a' hónapi költségek valami 50000 frankra mennek; de lehet-is gondolni, mivel egy vagy másfél columnát elfoglaló czikkelyért 100, 120, sokszor 150 frank Honoráriumot-is fizetnek. Még nagyobb kiterjedésök van sok angoly Újságlevél-intézeteknek, melyek a' határtalan nyomtatásbeli szabadságnál fogva, sokkal nagyobb Publikummal bírnak. A' Morning Chronicle-t annak tulajdonosa, Perry Úr, 1819 be, százezer fontra becsülte; 's minden Újságlevelekben szörnyű nagy Capitálisok hevernek. Londonban minden héten 300,000 Újságlevelek, 's Angliának Grófságaiba 650,000 újságlevelek nyomtatattatnak. Magában Londonban a' múlt 1826-ba 170 periodikus irások, 's egész Angliában összeségesen 483 Újságok és periodikus levelek jelentek-meg, 23,400,000 lakosokra. Franciaország-nak 490 periodikus irásai vagynak 32 millióm lakosokra.

A' tudományos Újságoknak, az újságszerető Franciaország volt feltalálója, 's valamint a' közönséges Újságlevelekben, úgy amazokban-is nagyon fennt állt a' többi Nemzetek' sorában. Denis de Sallo parlamentomi tanácsos, adta-ki 1665-be, Januarius 5-dikétől fogva, több más tudósok' társaságába a' Journal des Savans-t, melly minden több más társait felül élte, mivel csak 1790-ben hagyódott félbe; de 1816-ba a' XVIII-dik Lajos parancsolatjára ismét elkezdődött, 's Octoberben jelent-meg az első füzet.

Redactorai közt Francia-orzágnak első tudósai, mint Silvester de Sacy, Langles, Raynouard, Raoul-Rochette 's mások lévén, most is egy ez Francia-orzágnak legbecsesbb Tudományos-újságai közül. — Elmellőzvéen most a' Francia és Angoly Journalisztikáknak közelebbi megesmertetését, ez úttal különösen a' Német Journalisztika méltatására térek.

Ha a' Németeket, Francziákat és Angolyokat, az emberi műveltségnek ezen három főrangú képviselőit egybehasonlítjuk, a' pálmát minden habozás nélkül a' Németeknek kell adnunk. A' Német Literatura fényre és pompára nézve, amazoktól messze van, de belső értékre nézve sokkal felül múlja őket. A' Francia és Angoly Literatura, — kevés dicséretes kivétellel az újjabb időkben, — minden más Nemzetek' Literaturáját kizárja önnön köréből, mellyben mindent feltalálhatni képzel a' mit az emberi elmének elérni lehetséges, innen sok már rég az előtt más Nemzeteknél tett felfedezéseket magáéinak lenni gondol. A' Francziákat csak nem régibe esmertették-meg *Villers* és *Mad. Stael* a' Német Literatura kincseivel; az Angolyok pedig épen semmit sem tudtak róla. A' Német Literatura az egész tudós Világra kiterjeszti munkás kezeit, 's hasonlíthatatlan szorgalommal gyűjti össze mint azt, a' mi szép és jeles, 's előítélet nélkül dolgozza-fel azokat a' tudománynak tökéletesítésére. — Innen semmi más Nemzetek' Literaturájában sem találhatni az eggyes ideáknak 's eggyes tudományoknak olly közönséges felfogásait, és sokoldalú kidolgozásait mint a' Németbe. Ide járúl azon mély belátás, éles elme 's eredetiség, vagy egy szóval szoliditás, melly a' Német Literatura' nemesbb szüleményjeit bélyegezi, 's minden másoknál fellyebb emeli. Szép és figyelemre méltó, a' mit ezen tekintetben mond egy *Recensens* a' *Hermes*be: „Deutschland ist schon tau-

sendmal das Herz Europa's genannt worden, von welchem das Leben gebende und erhaltende Blut in alle Glieder der grossen Jungfrau ausströmt, — wohin es nach vollendetem Kreislauf wieder zurückströmt. Und so erscheint der Deutsche in jener Beziehung, als der gutmüthige Vater, der während er selbst, in einfacher ernster Lebensweise nur erwirbt, und das Erbe möglichst zu verwahren sucht, seine Kinder, die nachbarlichen Völker, gern in einem bunten Josephs-Rock gekleidet sieht, ihre leichtfertigen Spiele mit älterlichem Wohlgefallen gewähren lässt, und am Ende, ihre einzelnen Kräfte doch immer zu benutzen weiss, um das Herz der Kunst und Wissenschaft, und alles reinmenschlichen Lebensgenusses höher zu bauen, und freundlicher auszuschnüßchen." (Hermes oder kritisches Jahrbuch der Literatur, 2-s St. für das J. 1823. Leipzig. Brockhaus S. 345.)

Ezen sokoldalúság, melly egyáltaljába a' Németek Literatúráját karakterizálja, tulajdona különösen Journalisztikájoknak-is. A' Német Journálok, az egész tudományos világ szüleményeinek tárházai, 's épen ez volna a' legfontosabb céljuk, minden Tudományos-újságoknak. A' magát izoláló, 's csak önni Literatúrájának kedvező, más Nemzetekéről pedig keveset tudni akaró Journál, nem felel-meg céljának, melly a' mint fellyebb-is mondódott, a' tudományos esméreteknek közlése, 's költsönös kiváltása. Ezen nemzeti előítéletből 's büszkeségből származó egyoldalúsággal bírnak csaknem minden Francia- és Angoly-Journálok, noha mind két részről mostanába hatalmas lépések tétetnek, annak kipótolásain a' mi eddig elmúlasztódott. Más dolog, az egyes Journáloknak, 's különösen a' kritikus intézeteknek tökéletesítése, a' mibe minden kétség kívül legfenntebb állanak az Angolyok, de a' kiket ebbe-is a' Brock-

hausnál Lipsiában megjelenő Hermes szerencsés előmenetellel igyekszik elérni. Azonban fájdalommal kelletik megvallani, hogy azon sokféleség, mellyel a Németeknek csaknem minden Journáljaik bírnak, 's melly megmaradhatna szintűgy az egyes fakkokba, neminémű tökéletlenségnek szülője. Igen kevés Journáljaik vagynak ugyan is a Németeknek, mellyek kizárva, 's csupán egy tárgynak volnának szentelve, és azok is, mellyek ezen tulajdonsággal bírnak, igen széllyel szórva közlik az esmertetésekét, úgy hogy a ki újságkivánását egészen ki akarná elégíteni, minden fakkjain tartozó Journálokat kénytelen volna megvenni, a mi egyes embernek ritkán van tehetségébe.

Az első széles kiterjedésű Journáljok a Németeknek, az *Acta Eruditorum* volt (1682—1776) mellyeknek nagyhirű dolgozói, felette sokat tettek annak előmentére. Ezen Folyóírás az újjabb időkben, nem annyira kritizáló, mint csak tudósító volt, 's a Recensiók mellett értekezéseket is közlött. Ezen időtől óta Németországban, a tudományok minden szakzába igen sok jeles Folyóírások jelennek meg. Egyéberánt most a Német Szövetségbe, (ide nem számlálván Ausztriát és Burkus-országot) megjelenő Journálok és periodikus írások száma 305-re megy, 13,300,000 lakosokra. Burkus-országban 288 Journálok és periodikus írások jönnek ki 12,416,000 lakosokra; Saxoniában 54 Újságok, 1,400,000 emberre; Bavoriában 48 Újságok 3,960,000 lakosokra. —

A. HALOGH FÁL.